

חג השבועות וחג מתן תורה

נפתלי וייס

הקדמה
שבועות - מתן תורה
חקלאות מול הסטוריה
קרנן שתי הלחם
חג ללא תאריך
מחלוקת ר' יוסי וחכמים לגבי יום מתן תורה
מתן תורה מול קבלת תורה
עצרת
ספירת העומר
סיכום

הקדמה

בהתייחסותנו אל חג השבועות עולות לנגד עינינו שתי תמונות: מצד אחד, בית המדרש המקושט בעלים ירוקים "זכר לשמחת מתן תורה"¹, מלא בקולות הלימוד עד תפילת הותיקין עם נץ החמה.

ומנגד תמונות הילדות מהגן; הילדים האוחזים בטנא עמוס הפירות, ראשיהם מעוטרים בכתרי עלים ופיהם מלא שיר 'סלינו על כתפינו ראשינו עטורים, מקצות הארץ באנו הבאנו ביכורים...!

מעיון בפסוקים ובדברי חז"ל עולות מספר תמיהות לגבי הקשר - הפשוט לנו כל כך - בין שבועות למתן תורה.

ננסה ליישב תמיהות אלו וללמוד על מהות החג מתוך דברי חז"ל, נעמוד על השמות השונים שנתנו לו ונבחן את היחס בינו לבין שני הרגלים האחרים.

שבועות - מתן תורה

אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו בברכת "יעלה ויבוא", לומר "בחג השבועות הזה זמן מתן תורתנו". מדוע ראו חכמים לקשור בין שני הדברים, שהרי בתורה לא הוזכר כלל חג מתן תורה, ואף לא הוזכר התאריך של מתן תורה עצמו?

חקלאות מול הסטוריה

בשני הרגלים האחרים - פסח וסוכות - התורה מזכירה את המאורע ההיסטורי בהתפתחות עם ישראל (יציאת מצרים והישיבה בסוכות במדבר), לצד תקופת השנה החקלאית (אביב ואסיף). בבואנו לבחון שני צירים אלו בחג השבועות, נראה שהתייחסות התורה אליו, מתבטאת רק בציר התקופה החקלאית - הקציר והביכורים², והתורה התעלמה, כביכול, מהציר ההיסטורי של מתן תורה.

אם נתבונן בשני הצירים, נראה שלכאורה אין קשר ביניהם, שכן המאורעות ההיסטוריים מתייחסים לשנת הירח (ניסן, סיון, תשרי וכו'), ותקופת עונת השנה מתייחסת לשנת השמש. אולם התורה מחייבת אותנו בקישור צירים אלו, כפי שמוצאים בפרשת ראה³:

שמור את חודש האביב ועשית פסח...

ולמדו חז"ל⁴:

שמור את חודש האביב - שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן.

התורה מצווה אותנו במצוות עיבור השנה, לקשור בין שני צירים אלו של שנת השמש ושנת הירח, ציר תקופת השנה וציר המאורעות ההיסטוריים, ויש לעמוד על הקשר ביניהם. והנה כאן, מגיע חג השבועות, שבו, כפי שכבר ראינו, לא הזכירה התורה כלל את ציר המאורע ההיסטורי!

התורה קשרה בין שבועות, ובין שני הרגלים האחרים⁵:

שלוש פעמים בשנה... בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות...

ננסה, אם כן, לראות בכל זאת אם גם בחג השבועות קיים קשר בין שני הצירים הללו. עיון בפשט הפסוקים נותן תחושה שחג השבועות נמצא בתאריך כלשהו בתחילת חודש סיון - היום ה-50 מהנפת העומר (הדבר תלוי בעיבורם של ניסן ואייר), וכן, גם מתן תורה נמצא באיזור תחילת חודש סיון: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים..."⁶, כאשר מתחילת החודש עברו עוד מספר ימים עד מתן תורה, הכוללים ימי פרישה, הגבלה וכו'.

נראה שהתורה, למרות שאינה מזכירה תאריך מדויק, רומזת לקשר בין שני הדברים על ידי יצירת תחושה של קרבה בין תאריכיהם. ואכן רואים אנו שחז"ל קשרו ביניהם בנוסח התפילה: "חג השבועות הזה - זמן מתן תורתנו".

2. עיין במקורות למועדים; ויקרא כ"ג, במדבר כ"ח ודברים ט"ז.

3. דברים ט"ז, א'.

4. ראש השנה כ"א ע"א.

5. דברים ט"ז, ט"ז.

6. שמות י"ט, א'.

דוגמא נוספת לכך ממסכת מגילה⁷, במחלוקת לגבי הקריאה וההפטרה בשבועות :

"בעצרת - שבעה שבועות⁸ ומפטירין בחבקוק⁹, אחרים אומרים: בחדש השלישי¹⁰, ומפטירין במרכבה¹¹. והאידיא דאיכא תרי יומי - עבדינן כתרוייהו, ואיפכא".

לפי הדעה הראשונה - קוראים בענין **שבועות**, ומפטירין בחבקוק פרק ג', שנאמר בו "אלוק מתימן יבא..."¹², שנקשר למתן תורה¹².

שוב מופיע הקשר בין שבועות למתן תורה, שננסה לעמוד על מהותו.

המהר"ל בגבורות ה'¹³ מדבר על הקשר בין שלושת הרגלים לעונות השנה :

...ודע כי כל שנה ושנה בפני עצמו יש בה הויה מיוחדת כאלו בכל שנה ושנה יש בה בריאה בפני עצמה, ולכך השנה מתיחסת ומתדמה אל העולם, וזה כמו שיש לעולם התחלה שנמצא נברא, כך יש בשנה התחלה וזאת ההתחלה היא בזמן האביב שבו התחלת הויה הנבראים. וכמו שיש לעולם שלימות הויה ודבר זה זולת התחלת ההויה, כי התחלת הויה התחלה בלבד, והשלימה מצד שהוא שלם, וכך יש לשנה שלימות הויה וזהו בזמן הקציר, שהתבואה היא בשלימות ראויה אל הקציר..."

אם באביב התבואה מתחילה לנבוט, ירוקה ורעננה, ועדיין יונקת וצריכה לקרקע, הרי שבקציר, היא כבר יבשה, עומדת בפני עצמה, ויכולה להתקיים ימים רבים ללא אוכל ומים. יש לה כבר שלימות משלה, ואינה תלויה בדבר שמחוצה לה.

כך גם ביציאת מצרים מול מתן תורה :

...תג המצות הוא התחלת הויה והוא דומה לימי בראשית, ותכלית שלימות הויה הוא בתורה, כי התורה השלמת הנמצאים שכן דרשו ז"ל (עי"ז ג' ע"א) ... הוסיף ה' בשישי לומר יום הששי, מלמד שכל מעשה בראשית היו תלויים ועומדים עד ששה בסיון אם יקבלו התורה מוטב, ואם לאו - יחזור העולם לתחו ובהו... כי בתג המצות יצאו ישראל ממצרים, וזהו הויה חדשה של ישראל, ותכלית הויה הזאת לא נשלמה רק בקבלת התורה..."¹⁴

לפני מתן תורה היה העולם כמו תינוק היונק משדי אימו, ועדיין לא היה לו קיום משל עצמו. מקור החיים של העולם היה מחוצה לו.

עד רגע זה כל העולם היה תלוי ועומד, ואם ישראל לא היו מקבלים את התורה, העולם היה נחרב ח"ו.

במתן תורה המקור שמחיה את העולם ירד, כביכול, לתוך העולם וניתנה לו שלימות, היינו מציאות עצמאית, כמו התבואה בימי הקציר שכבר עומדת בפני עצמה וחסר רק מי שיבוא ויקצור...

7. מגילה ל"א ע"א.
8. דברים ט"ז, ט'. עוסק בחג השבועות.
9. חבקוק פרק ג', ועיין שם ברש"י.
10. שמות י"ט, א'.
11. יחזקאל א'.
12. רש"י במקום. ועיין עוד בשולחן ערוך אר"ח תצ"ד א' שכתב: "ומוציאין שני ספרים וקורין בראשון חמישה מ'בחודש השלישי" עד סוף הסדר ומפטיר קורא בשני "וביום הביכורים...".
13. גבורות ה', פרק מ"ו.
14. גבורות ה', פרק מ"ו.

קרבן שתי הלחם

קשר זה, בין שבועות למתן תורה, מתבטא גם בקרבנו המיוחד של חג שבועות - קרבן שתי הלחם.

מספר דברים מיחדים קרבן זה על פני שאר הקרבנות.

בכל הקרבנות אסור להקריב חמץ - "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ..."¹⁵, ובו יש חמץ - "חמץ תאפינה בכורים לה'"¹⁶.

כמו כן, זהו גם הקרבן היחיד שיש בו שלמי ציבור.

המהר"ל מסביר שוני זה בקרבן השבועות¹⁷:

היצר הרע הוא שאור שבעיסה... כי היצר הרע מרוחק מן עבודת השם יתברך, אבל ביום מתן תורה שהתורה שומרת מן יצר הרע עד שאינו מושל באדם, אין הרחקה עליו... אמנם יש עוד טעם למה שהיו שתי הלחם חמץ, רמזוהו חכמים 'הכל מודים בעצרת דבעינן לכס' שהוא יום שניתנה בו תורה לישראל, וזה כי היום הזה **תחתונים הם עיקר במה שירד ה' יתברך עם כל העליונים לתחתונים, לתת תורה לתחתונים**, והנה שאר הימים התחתונים פונים אל העליונים כמו שראוי, ויום הזה היו פונים העליונים לתחתונים כדכתיב 'וירד ה' על הר סיני, ולפיכך ביום הזה נבחר החמץ, שהאדם שבו החמץ נבחר ביום הזה.

המהר"ל מדבר על כך שאסור לערב את היצר הרע בעבודת ה', ולכן בכל הקרבנות לא מביאים חמץ, שמבטא את היצר הרע, אך ביום מתן תורה, ניתן להביא חמץ, שכן התורה שומרת מפניו:

כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תכלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו...¹⁸.

טעם נוסף שנותן המהר"ל הוא שההתפתחות הטבעית של העולם נעשית בצורה של "התחתונים פונים אל העליונים", כלומר התפתחות הדרגתית, של עמל ועבודה, בה האדם צריך להעלות את החול למדריגה של קודש.

במתן תורה היתה יציאה ממעגל ההתפתחות הטבעית של העולם.

א"ר אבהו בשם ר' יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפר, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה' אלהיך...¹⁹

העולם עובר לדום, עוצר את ההתפתחות הטבעית של התחתונים, והעליונים יורדים אליו. יש פה מציאות שנמצאת מעל העולם, מציאות עליונה, של קודש, והיא יורדת אל העולם.

15. ויקרא ב', י"א.

16. ויקרא כ"ג, י"ז.

17. תפארת ישראל, פרק כ"ה.

18. קידושין ל' ע"ב.

19. שמות רבה פרשה כ"ט, ט'.

מציאות זו, שבאה לידי ביטוי במתן תורה, ומתבטאת בהבאת החמץ שבקרבן שתי הלחם, מתבטאת גם בשלמי הציבור שבו.

ולא נמצא בכל הקרבנות שלמי ציבור כי אם בעצרת, וזה מפני כי יום הזה יש שלום וחבור לעליונים עם התחתונים.²⁰

אם כן, מצאנו קשר בין חג השבועות לחג מתן תורה, גם דרך הקרבן המיוחד שלו.²¹

חג ללא תאריך

נקודה נוספת אותה עלינו לבאר היא מדוע לכל החגים נותנת התורה תאריך מדויק, ופה מנסה התורה 'להסתיר' אותו?

המהר"ל²², בהתייחסו לנושא, מביא את מדרש קהלת:

'לכל זמן זמן ועת לכל חפץ', זמן היה לו לאדם הראשון שיכנס לן עדן שטאמר 'ויניחהו בן עדן', וזמן היה לו שיצא משם, שטאמר 'ויגרש את האדם וגו'', זמן היה לו לנח שיכנס לתיבה, שטאמר 'בא אל התבה וגו'', וזמן היה לו לצאת, שטאמר 'צא מן התבה וגו'', זמן היה לאברהם שינתן לו המילה...

ועת לכל חפץ תחת השמים זמן היה שתנתן התורה לישראל, א"ר ביבי זמן היה לאותו דבר שהיה נתון למעלה מן השמים ועכשיו יהיה נתון למטה מן השמים ואיזו זו התורה, שטאמר 'ידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר'.²³

בהמשך דבריו שם מסביר המהר"ל, שמשמעות הדברים היא שכל הדברים הללו לא קרו במקרה, אלא יש להם סדר מסוים. וכמו שכניסת האדם לן עדן לא היתה במקרה, כך גם יציאתו לא היתה במקרה. כלומר, כל הדברים הללו היו מוכנים מראש, ובאו על פי סדר אלוקי מסוים בבריאה.

וכן במתן תורה, כאשר ניתנה תורה לעולם, נוצר סדר חדש שלא היה עד אותו זמן, ואין ראוי שיהיה דבר זה במקרה, 'ולפיכך עת מיוחד היה לדבר זה שתנתן התורה לאדם'.²⁴

הבאנו את דברי המהר"ל בעיקר בשל התייחסותו להבדל בין הלשון 'זמן', המופיעה במדרש לגבי שאר המאורעות, לעומת הלשון 'עת' המופיעה בהקשר לנתינת התורה.

והנה הדברים:

והבן מה שאמר לכל זמן ועת לכל חפץ, כי הדברים שהם גופניים כמו כניסת אדם לן עדן ויציאתו משם, וכן הפסד העולם וחורבן העולם והמילה, שהם דברים גופניים, והגוף נופל תחת הזמן שייך לומר לכל זמן. אבל דבר שהוא שכל בלבד והוא קבלת התורה שהיא אינה דבר גופני ודבר זה אינו תחת הזמן, על זה אמר עת לכל חפץ, כי **העתה שהוא מחבר העבר והעתיד אינו זמן**, ורצה לומר כי הדבר שהוא מושכל שאינו נופל תחת הזמן הוא נעשה בעתה...

20. תפארת ישראל, שם.
 21. עיין גם בכלי יקר על ויקרא כ"ג, ט"ז.
 22. תפארת ישראל פרק כ"ה.
 23. קהלת רבה פרשה ג'.
 24. שם.

זמן.

יש דברים השייכים לגוף, כמו כניסה למקום מסוים, יציאה ממנו, או דברים הנעשים בגוף עצמו כמו מילה וכד'.

דברים אלו תלויים בהתפתחות. הם לא מגיעים ברגע, אלא יש התפתחות שהם צריכים לעבור על מנת להופיע.

היתה התפתחות כלשהי בעולם עד שהאדם היה מוכן להיכנס לגן עדן או לצאת ממנו. אברהם עבר התפתחות מסוימת עד שהיה מוכן לקבל את צו המילה, וכך כל דבר הקשור לגוף.

דברים אלו תלויים בזמן. כל דבר שתלוי בהתפתחות, נופל תחת הזמן' כלשון המהר"ל. והזמן' הוא נקודת סוף ההתפתחות.

אך התורה, שהיא אינה דבר גופני אלא שכלי, אינה תחת הזמן. אין לה התפתחות²⁵, היא שייכת למימד הנצח שאין בו שינוי, ולכן לא שייך לתלות אותה בלשון 'זמן', אלא היא נתלית בלשון 'עת'.

עת.

על העבר, או על העתיד ניתן לדבר.

ילד יכול לומר לאימו 'אתמול קפצתי', או 'עוד מעט אקפוץ'. על ההווה, לעומת זאת, אי אפשר לדבר. ניתן לדבר על מציאות מתמשכת כל שהיא, אך אי אפשר להתייחס אל רגע ההווה.

אם הילד יאמר 'אני עכשיו קופץ', כל מה שהוא אומר לאחר המילה 'עכשיו', צריך להיאמר בלשון עבר - 'אני עכשיו קפצתי'.

ניתן לומר שההווה הוא נקודה המחוברת בין העבר והעתיד, ואין לה זמן משל עצמה, כאילו כל מציאות הזמן בעולם מתחילת ההסטוריה מורכבת משתי יחידות ענקיות של עבר ועתיד, והדבר היחיד שמשתנה הוא הקו החוצץ ביניהן, שנע מן העבר אל העתיד, על פי קצב התקדמות הזמן. קו זה הוא ההווה, ה"עתה".

"העתה שהוא מחבר העבר והעתיד אינו זמן"²⁶.

אם כן, התורה, שלא תלויה בהתפתחות, אינה שייכת אל העבר או אל העתיד, שהרי היא אחד מהדברים שקדמו לעולם²⁷. היא קדמה למושג 'זמן' שהופיע עם בריאת העולם. אמנם בהופעתה בעולם היא מתגלה בנקודת זמן מסוימת, אך ההתייחסות לנקודה זו תהיה בלשון 'עת', ולא בלשון 'זמן', לבטא שיש כאן הופעה החורגת מתהליך ההתפתחות הטבעי של העולם.

נראה שהדברים מסבירים במעט, שהתורה לא ציינה את תאריך מתן תורה, בכדי לומר שלמרות שמתן תורה הופיע בזמן מסוים, זהו דבר השייך למימד הנצח, ולא תלוי בהתפתחות העולם בציר הזמן²⁸.

25. כונתינו פה לתורה שבכתב, שאין בה שינוי ועיין בכוזרי א', פ'-פ"א. בבואנו להתייחס לתורה שבעל פה הדברים שונים, שכן היא מתפתחת בהתפתחות הדורות, ומופיעה את התורה שבכתב בכל דור בצורה המתאימה לו.

26. תפארת ישראל פרק ל"ה.

27. עיין נדדים ל"ט ע"ב.

28. להרחבת הדברים, נציין כי כמו שהתורה נמצאת מעבר למימד הזמן, כך היא מעבר למימד המקום, ועיין בפרק ל"ו בתפארת ישראל, בו מדבר המהר"ל על כך, שמקום נתינת התורה - המדבר, הוא שממה, שאין בו מציאות. 'מקום שאיננו מקום'.

הבנה זו יכולה להבהיר במקצת מדוע לא הוזכר בתורה "מתן תורה" כמועד (זמן), למרות הקשר שמצאנו בינו ובין חג שבועות, ולמרות שחכמים מתייחסים אליו כחג. הדבר בא לומר לנו שמתן תורה הוא דבר נסתר: מצד אחד הוא מתחבר עם המציאות שלנו ויורד אליה, אך מצד שני הוא עדיין מחוצה לה ושייך למימדים אחרים של זמן או מקום. הוא אינו כשאר החגים השייכים לאיזו התפתחות של העולם, אלא יש בו משהו השייך למימד נצחי יותר.

ננסה לשזור חוט מאחד לאורך ההסבר שכתבנו עד עתה בעזרת ציור העניין. אביב. עברה התקופה הארוכה של החורף. העולם ניעור מתרדמתו, וכאילו נולד מחדש. ירוק בכל מקום, ריח רענן באויר, הרגשה של רוגע, שלווה. התבואה החלה לצאת מעל לפני הקרקע. עוד ימים רבים יעברו עליה עד שתהיה בשלה. היא עדיין מתפתחת, גדילה מיוס ליום, ויונקת את מזונה מאמא אדמה.

העולם עובר התפתחויות רבות. אדם הראשון יוצא מגן עדן, תיבת נח והמבול המאיים להחריב את העולם, עבודת אלילים, אברהם שמתחיל להופיע את שם ה', מלחמות, יצחק, יעקב, שנים עשר השבטים משתעבדים למצרים, ולבסוף, הלידה. עם ישראל נולד! אביב בא לעולם. וההתפתחות ממשיכה.

תלאות ההליכה במדבר, קריעת ים סוף, מלחמת עמלק, ויש איזו התכוננות של עם ישראל, מלידתו - היציאה ממצרים, לעלות כלפי מעלה לעבר דבר לא מוגדר, אינסופי. ואז, לפתע, מתן תורה. וכמה שהתכוננו לרגע זה, הוא נשאר 'לפתע'.

כל העולם קפא, הפסיק לנשום. כל ההתפתחות שהתחוללה בכל רגע ורגע מבריאת העולם עד עתה, נעצרה בפתאומיות, "ויחרד כל ההר מאד... ויהי קול השפר הולך וחזק... וירד ה' על הר סיני...". העולם יצא ממימד הזמן של ההתפתחות הטבעית, והתחבר למימד נצחי, התחבר לקול שקורא עוד לפני שהעולם היה קיים, ובנקודה הזו, הקול העליון הזה ירד למציאות. נעשה שלום בין עליונים ותחתונים.

העולם קיבל מציאות משל עצמו, ההתפתחות תימשך גם לאחר מתן תורה, אך מעתה היא תהיה שונה. מגמת העולם נמצאת בתוכו, וכעת הוא צריך לרכוש אותה בעצמו ולהשיגה בעמל. הצענו, אם כן, תשובה לשאלה מדוע לא הוזכר מתן תורה כחג²⁹, ולא הוזכר התאריך שלו. כמו כן, עמדנו על נקודה בקשר בין שבועות למתן תורה.

יכולים היינו להסתפק בדברים אלו, בהבנת הקשר בין שבועות ומתן תורה, אלמלא הגמרא במסכת שבת³⁰.

מחלוקת ר' יוסי וחכמים לגבי יום מתן תורה

תנו רבנן: בשיי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. רבי יוסי אומר: בשבעה בו.

29. ויש לעיין עוד במהר"ל, בפרק ל"ז (תפארת ישראל), שנותן תשובה נוספת, ש"השם יתברך נתן למועדים זמן אשר הם שמחת ישראל אשר זכו אל הטוב", שבפסח יצאו ממצרים, ובסוכות ישבו בסוכות, וזכרון כיפור יכפר עליהם, אך בחג השבועות קבלו את התורה "והיא לעול על ישראל...". ואין בה שמחה במובן הגשמי. בצד הרוחני, ודאי שאנו שמחים.

30. דף פ"ו ע"ב.

אמר רבא: דכולי עלמא - בראש חדש אתו למדבר סיני, כתיב הכא 'ביום הזה באו מדבר סיני', וכתיב התם 'החדש הזה לכם ראש חדשים', מה להלן - ראש חדש, אף כאן - ראש חדש. ודכולי עלמא - בשבת ניתנה תורה לישראל, כתיב הכא 'זכור את יום השבת לקדשו', וכתיב התם ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה, מה להלן - בעצומו של יום, אף כאן - בעצומו של יום. כי פליגי - בקביעת דירחא; רבי יוסי סבר: בחד בשבא איקבע ירחא, ובחד בשבא לא אמר להו ולא מידי - משום חולשא דאורחא. בתרי בשבא אמר להו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, בתלתא אמר להו מצות הגבלה, בארבעה עבוד פרישה. ורבנן סברי: בתרי בשבא איקבע ירחא...

ר' יוסי וחכמים חלקו בשאלה באיזה יום ניתנה התורה. חכמים סברו שניתנה ב-ו' בסיון, ור' יוסי - ב-ז' בו.

מסביר רבא שהמחלוקת היא בקביעת ראש חודש, אם היה ביום ראשון (ר' יוסי), או ביום שני (חכמים), אך כולם מודים שמתן תורה היה ביום שבת.

יוצא שלפי דברי ר' יוסי, הסובר שמתן תורה היה ב-ז' בסיון, לא יכול להיות קשר בין שבועות ומתן תורה, שהרי הם כלל לא באותו יום! השאלה מתעצמת מעיון בהמשך הגמרא³¹:

תא שמע: ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים, בארבעה עשר שחטו פסחיהם, ובחמישה עשר יצאו, ולערב לקו בכורות. לערב, סלקא דעתך? אלא: מבערב לקו בכורות. ואותו היום חמישי בשבת היה.

יום היציאה ממצרים היה יום חמישי.

הגמרא מחשבת שם לפי רבנן ולפי ר' יוסי, מה יוצא התאריך בשבת של מתן תורה. אם יום חמישי היה ט"ו בניסן, ר"ח אייר אמור היה לצאת בשבת (שהרי בניסן לי יום) ור"ח סיון ביום ראשון (שבאייר כ"ט יום), כמו שסובר ר' יוסי, וקשה על חכמים!

עונה הגמרא, שלפי חכמים עיברו את אייר של אותה שנה, ור"ח סיון יצא ביום שני. אם כן, כל המחלוקת בין ר' יוסי וחכמים היא האם אייר היה מעובר או חסר, אך לפי שניהם יוצא שבין יציאת מצרים למתן תורה עברו חמישים ואחד³² יום!?

יוצא שלא רק לפי ר' יוסי, אלא גם לרבנן, שבועות ומתן תורה כלל לא חלו באותו יום, שהרי שבועות חל ביום החמישים שלאחר יציאת מצרים ומתן תורה ביום החמישים ואחד!

מתן תורה מול קבלת תורה

על מנת לענות על קושיה זו, מביא המהר"ל³³ משל:

...משל למלך שנתרצה לתת מתנה לאוהביו, הרצוי הזה הוא זמן בפני עצמו והגעת המתנה אל האוהב הוא זמן בפני עצמו.

31. שבת פ"ז ע"ב.
32. מתחילים לספור יום לאחר יציאת מצרים, שהיה אז יום ששי, ואחריו שבת, שזה כבר יומיים, ועוד מספר הימים עד שבת לאחר שבעה שבועות - 49 יום. ביחד 51, ולא 50!
33. תפארת ישראל פרק כ"ז.

יש משמעות ליום בו רצה המלך לתת את המתנה, ומשמעות נוספת, בפני עצמה, ליום בו הגיעה המתנה בפועל אל האוהב. קיים פה יחס של הנותן מול המקבלים.
מצד הקב"ה היה ראוי שתנתן התורה ביום החמישים. אך מצד ישראל, היו צריכים עוד יום לקבלת התורה אליהם, וכדברי המהר"ל:

כבר התבאר לך כי היו הימים מתעלים מדריגה אחר מדריגה עד יום חמשים שהוא ראוי אל התורה, אמנם דבר זה שהיום החמישים ראוי אל התורה הוא מצד השם יתברך אשר הוא הנותן. אבל קבלת התורה שהוא מקבל אותה, המקבל הוא אחר כך וצריך יום בפני עצמו אל קבלת התורה, ולכך לא היה קבלת התורה ביום חמישים רק ביום חמישים ואחד...

הקשר בין שבועות ומתן תורה, בעינו עומד, והם שלובים זה בזה. רק שבפועל, קבלת התורה היתה ביום אחר מסיבה שונה.

כאשר אנו חוגגים חג, אנו לא חוגגים אותו רק כמאורע היסטורי.

לכל זמן יש תכונה מיוחדת, והמאורע שהופיע בזמן מסוים במהלך ההסטוריה גילה לנו את תכונת הזמן. כשאנו חוגגים את אותו מאורע, אנו רוצים לקבל את השפע האלוקי המיוחד לאותו זמן.

נקודה זו מאיר הרב חרל"פ³⁴:

הזמן הוא כח פעיל, כל יצירה שמונחת תחת הזמן, הרי הזמן פועל ויוצר אותה, נוטל חלק בעצם ההתנהות ממש כמו האויר לנו והמים לדגים שבים...

קבלת התורה היתה אמנם ביום החמישים ואחד, אך בבואנו לקלוט משהו מהשפע האלוקי של מתן תורה, נתיחס אליו כפי שראוי מצד הנותן ומשפיע השפע, שזה ביום החמישים.
ועל כך נקרא החג "מתן תורה", ולא "קבלת תורה", שהרי אנו חוגגים מצד הנותן, הקב"ה.

עצרת

חג השבועות נקרא בשם נוסף בפי חז"ל: "עצרת".

במקורות על המועדים³⁵ לא מופיע השם "עצרת" בהקשר של שבועות. הוא מופיע לגבי שמחת תורה - 'שמיני עצרת', וכן לגבי שביעי של פסח שנקרא עצרת.

המושג עצרת נקשר דוקא לחג שאין לו אפיון משל עצמו.

בסוכות נצטוונו על ישיבה בסוכה ונטילת ארבעה מינים, בפסח על קרבן הפסח, אכילת מצה וכד', אך לשמחת תורה או לשביעי של פסח, אין הלכות מיוחדות משל עצמם. הם כיום טוב נוסף, וכפירוש רש"י³⁶:

עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמן ליפטר אמר: 'בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם'...

34. מי מרוס חלק א' (על שמונה פרקים לרמב"ם), פרק רביעי, פסקה ב'. וכמו כן עיין באגרות הרא"ה, אגרת שע"ח "כי כל זמן מאיר בתכונתו ועוד".

35. ויקרא כ"ג, במדבר כ"ח, וכן דברים ט"ז.

36. ויקרא כ"ג, ל"ו, ד"ה "עצרת היא".

כך גם שבועות. אין לו אפיון הלכתי מיוחד אלא מופיע כיום טוב בלבד, אולם לפעמים דווקא חוסר האפיון המיוחד הזה מבטא דבר נסתר ועמוק יותר³⁷.
אומר הרמב"ן³⁸:

...וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ונתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום, שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה שהראהו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש.
ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג השבועות עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן.

כשם ששמחת תורה הוא היום השמיני של סוכות, כך שבועות הוא 'היום השמיני של פסח, ושבעת השבועות ביניהם, הם כחול המועד. זה מסביר את מקור השם "עצרת".
הדברים יוצרים קשר בין פסח ושבועות, יציאת מצרים ומתן תורה, והדבר מופיע במספר מקומות בחז"ל בדברי רבותינו.
המהר"ל³⁹ מדבר על מבנה זה, של הקשר בין פסח ושבועות:

לכך היה הקרבת עומר בט"ו ניסן מן השעורין, שהשעורין הם גופניים כי הם מאכל בהמה, וקרבת זה ביום ראשון של ספירה כי הגוף הוא מוכן לקבל מדרגת השכל...
ולכך היום הראשון מן החמישים יש כאן הקרבת העומר מן השעורים שהוא מאכל חמרי כנגד נושא התורה (הגוף) שהוא התחלה לתורה, וביום חמישים שהוא עצרת ואז הקרבת שתי הלחם מן החטים, ומאכל חטים ראוי לאדם השכלי בפרט כמו שאמרו במסכת הוריות חמשה דברים יפים לתלמוד, האוכל פת חיטין, ואין צריך לומר חיטים עצמם⁴⁰...
וצריך לספור יום אחר יום, כי כל יום ויום הוא קירוב יותר...

יש פה תיאור של מבנה מסוים: לידת הגוף, התפתחותו, ונתינת השכל.
לידת הגוף: פסח, יציאת מצרים, יצירת הגוף של עם ישראל. מביאים קרבן עומר משעורין, שהם מאכל בהמה. המשותף בין האדם והבהמה הוא הגוף.
ההתפתחות: ממדרגת ההתחלה יש עליה של יום, ועוד יום, הטהרות, עבודה, עד היום החמישים.
נתינת השכל: שבועות, מתן תורה, מביאים קרבן שתי הלחם מחיטים, שהם מאכל אדם - קשורות לשכל.

37. עיין בדברי הרמב"ן בויקרא כ"ג, ל"ו, ד"ה "עצרת היא", וזו לשונו: "...ועל דרך האמת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ויום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג, וכנסת ישראל היא בת זוגו שנאמר "ואת הארץ", והנה היא שמינית. "עצרת היא", כי שם נעצר הכל". ונראה שהרמב"ן פותח לנו פתח להבין מעט על העומק שבעצרת, למרות שאין לה אופי מיוחד.

38. ויקרא כ"ג, ל"ו, ד"ה "עצרת היא".

39. תפארת ישראל פרק כ"ה.

40. לא מצאתי בלשון זו, אלא בלשון "האוכל פת פחמין וכו'", ועיין עוד בגמ' ברכות מ' ע"א, במחלוקת לגבי פרי עץ הדעת: "ר' יהודה אומר חטה היתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן", שהחיטה קשורה לדעת.

תהליך זה מואר באור נוסף ועמוק מדברי אור החיים הקדוש⁴¹:

אומרו 'לכם', לצד שיצו ה' לספור שבע שבתות, ואמרו ז"ל (זוה"ק ח"ג, צ"ז ע"א) כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו, דן בה כמשפט נדה שדינה לספור ז' נקיים, וצוה שישפרו שבעה שבועות, ואז יהיו מוכשרים להכניסתם כלה לחופה... והוא מאמר הכתוב כאן 'וספרתם לכם', פירוש סיבת ספירה זו היא לסיבתכם, לטהרתכם, שזולת זה תיכף היה ה' נוטן להם התורה.

מתן תורה הוא היום החמישים מיציאת מצרים, והמרחק ביניהם נובע מכך שבני ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה והיו צריכים להיטהר כנדה לבעלה. על כן יש את ימי הספירה, שהם ימי הטהרה, עד היום החמישים.

הספירה מתבצעת לא רק כספירה לקראת דבר נכסף, שאם כן היינו מתחילים לספור מחמישים כלפי מטה, בבחינת "פוחת והולך".

יש כאן מימד נוסף עליו מדברים המהר"ל, אור החיים, וכן בעוד מספר מקומות בדברי רבותינו⁴². מימד שנותן ערך עצמי לכל יום ויום בספירה. כל יום מבטא עליית מדריגה איכותית בדרך למדריגה החמישים של מתן תורה.

ספירת העומר

שם הספירה, "ספירת העומר", קצת תמוה: מדוע נקרא כך ולא "ספירת שתי הלחם", שזו מטרתה הסופית של הספירה? ועוד, מדוע "ספירת העומר" ולא "ספירה מהעומר"?

הסברנו שהעומר, המובא מקרבן שעורין, מבטא את הגוף. ספירת העומר היא ספירת הגוף, ספירה בה הגוף מנסה להתעלות ממדריגתו החומרית ולהתקדם לאט לאט, מדריגה אחר מדריגה, לעבר מדריגה רוחנית נבדלת, מדריגת החמישים.

הספירה קשורה למבנה הספירות שעל ידם נברא העולם⁴³, המוזכרות בתפילת "ריבונו של עולם" שיש האומרים לאחר הספירה בכל יום; חסד שבגבורה, תפארת שבהוד וכו'. הדבר מבטא עליה הדרגתית שמתבצעת יום אחרי יום, מדריגה אחרי מדריגה, למהלך כל הספירה.

אמנם מבקשים אנו מהקב"ה שיייע לנו לתקן מה שפגמנו בכל ספירה, אך העבודה מתחילה מהאדם, מהגוף. עבודה ששייכת להתפתחות הרגילה של העולם, של עליית התחתונים אל העליונים עד היום ה-9.

היום ה-50, לא שייך לספירה. הוא יום נבדל, וכדברי המהר"ל⁴⁴:

41. ויקרא כ"ג ט"ו, ד"ה "וספרתם לכם".

42. ספר החינוך מצווה ש"ו, שפת אמת על ספר ויקרא - על פסח, שנת תר"מ.

43. ועיין עוד בדברי אור החיים הקדוש, בויקרא כ"ג ט"ז, ד"ה "תספרו חמשים יום": "...ובדרך רמז רמז באומרו וספרתם על דרך אומרו ד"ל כי נשמות עם בני ישראל הם בבחינת הלוחות, ובאמצעות תחלואי הנפש וטומאת התיעוב יתלכלכו ויחשיך אורם, ואמרו רבותינו ד"ל כי הלוחות של סנפרינון היו, לזה אומר וספרתם לכם, פירוש באמצעות מנין זה אתם מאירים כסנפרינון את עצמכם". הספירה, מלשון הארה כסנפרינון, כלומר אבן יקרה, ועל ידה אנתנו מטהרים את עצמנו ומוכנים לקבל יותר את הארת הנשמה.

44. תפארת ישראל פרק כ"ה.

כי התורה היא משער החמישים שהוא נבדל מן האדם, ולפיכך מספר החמישים ראוי אל המעלה הנבדלת השכלית, כי מספר זה שהוא חמשים נבדל מן המספר הקודם וראוי לקבל אז התורה השכלית שהוא נבדל מן הגוף...

ולפיכך צריך לספור עד החמשים ואין החמשים בכלל הספירה, כי אם היה גם כן בכלל הספירה היה משותף עם התשע והארבעים... רק הוא נבדל לעצמו כמו השכל שהוא נבדל.

היום החמישים לא שייך לספירה. יש עבודה של הגוף במשך ארבעים ותשעה ימים, אך לבסוף היום החמישים בא מחוץ לגוף **במתנה**, מתן תורה. ולכן לא סופרים אף פעם את היום החמישים, שהוא לא שייך לספירה. הספירה היא ספירת העומר, הגוף, והיום החמישים שייך למדריגה הנבדלת מן הגוף. מתן תורה לא שייך להתפתחות הטבעית של העולם. יש בו ירידה של העליונים אל התחתונים. דבר נבדל. דבר שיוורד במתנה, לא דרך עבודת התחתונים. עניין זה מזכיר את דברי הרמח"ל⁴⁵:

ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מתנה.

והיינו, שתחילתו הוא מה שאדם מקדש עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו.

והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (יומא ל"ט ע"א): 'אדם מקדש עצמו מעט - מקדשין אותו

הרבה, מלמטה - מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה - מקדשין אותו לעולם הבא'.

כל דבר שקשור בקודש, לא יכול להיעשות על ידי האדם בלבד. תחילתו בהשתדלות של האדם, אך סופו **במתנה**. את הקודש עצמו ניתן להשיג רק על ידי המתנה, שהיא הקידוש מלמעלה.

סיכום

עמדנו על משמעות החג ביחס לשמותיו, שבועות מול מתן תורה, כיום בו העליונים יורדים לתחתונים.

דברנו על כך שתאריך החג לא מוזכר בתורה כדבר שמבטא עניין נסתר, דבר ששייך למימד הנצח, ולא תלוי בהתפתחות הטבעית של העולם השייכת למימד הזמן.

עיון במחלוקת ר' יוסי וחכמים הביא אותנו להגדרת הבדל בין זמן מתן תורה, לזמן קבלתה.

דברנו על שם החג - "עצרת", המציג את שבועות כ'שמיני של פסח'. דרך שם זה התייחסנו לקשר בין פסח ושבועות, יציאת מצרים ומתן תורה.

בהקשר זה הצלחנו להבין מעט יותר לעומק את משמעותה של ספירת העומר, כספירת הגוף; התקדמות איטית של הגוף על ידי עמל ועבודה, במשך 49 יום, והיום ה-50 כיום שניתן **במתנה**.

יהי רצון שיסייע הקב"ה בידינו, יקדשנו מלמעלה, יבנה בית המקדש, ושנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.